100. YILINDA BALKAN HARBİ

TÜRK YURDU
Yayınları

100. YILINDA BALKAN HARBİ

Editör
Prof. Dr. M. Çağatay ÖZDEMİR

TÜRK YURDU
Yayınları
ANKARA 2015

Türk Yurdu Yayınları
Yayın No: 104
Ankara - Nisan 2015

"100. Yılında Balkan Harbi"
ISBN: 978-975-7739-78-4

Kapak Tasarımı:
Emrah Andiş

Dizgi Tertip:
Sefa Tuğrul

Baskı ve Organizasyon
Aren Tanıtım
Dr. Mediha Eldem Sok., No: 38/15
Kızılay-Çankaya/Ankara 0 (312) 430 70 81
www.arentanitim.com.tr

© Türk Ocakları Basın, Yayın ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi
Bütün Yayın Hakları Saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sezenler Cad. No: 4/12, Sıhhiye / ANKARA
Tel-Belgeç: 0 (312) 229 69 74
https://www.turkyurdu.com.tr
e - posta: turkyurdu@turkyurdu.com.tr

İÇİNDEKİLER

Sunuş • **M. Çağatay Özdemir** 7

Önsöz 8

Bir Başka Açıdan Balkan Faciası • **Cezmi Bayram** 9

Balkan Savaşları ve Sonuçları • **Yusuf Sarınay** 13

Balkan Bozgunundan Ders Alındı mı? • **Mehmet Ali Ünal** 27

Balkan Harbi Sırasında Osmanlı Ordusunun Moral ve Disiplin Durumu • **İhsan Burak Birecikli** 34

Balkan Harbi'nde Edirne Kuşatması Esnasında Bulgarların
Psikolojik Harp Taktikleri ve Edirne Müdafii Şükrü Paşa • **Veysi Akın** 42

Balkan Savaşı (1912-1913) ve Türk Edebiyatı • **Nesîme Ceyhan Akça** 52

100. Yılında Balkan Felaketi ve Osmanlı Devlet Bürokrasisinde Akıl Tutulması • **Adnan Gül** 61

Balkan Savaşları ve Edebiyata Yansıyan Boyutları • **Hüseyin Tuncer** 77

Hatıratların Gözünden Balkan Savaşı Yenilgisine Eleştirel Bir Bakış • **Galip Çağ - İsmet Sarıbal** 88

Balkan Savaşı Öncesi Bulgarların Savaş Hazırlıkları • **Salim Aydın** 96

Türk Kadın Hakları Tarihinde Bir Dönüm Noktası:
Balkan Savaşı'nda Kadınlar Konferansı • **Şefika Kurnaz** 109

Sultan Reşad'ın 1911 Yılındaki Rumeli Seyahatinin Programı ve Düşündürdükleri • **Kemalettin Kuzucu** 121

Balkan Savaşları ve Göç • **Adnan Sofuoğlu - Seyfi Yıldırım** 138

Rumeli'de Bıraktıklarımız: Bulgaristan Türklerinin Eğitim Meseleleri ve
Turan Cemiyetleri Birliği Vraca Şubesi Hakkında Bir Vesika • **Ömer Özcan** 147

Balkan Harbi'nde Hint Müslümanlarının Yardımları • **Berna Türkdoğan Uysal** 155

Osmanlı'ya Büyük Tuzak: Batıda Rumeli, Doğuda Vilayet-i Şarkiye • **Erdem Karaca** 162

Ey Gül-i Sadberk, Gülşen-i Melahat Gitti Ah, Ah! • **Nihat Boydaş** 169

İkinci Meşrutiyet Dönemi Şiirine Balkan Savaşı'nın Yansımaları • **Ülkü Gürsoy** 175

Balkan Savaşı'yla İlgili Bir Seyahatname, Hastanın Başucunda Stephane Lauzanne • **Seyfettin Sağlam** 184

Balkan Harbi'nde Limni Adası'nın Yunanistan Tarafından İşgali ve
Adadan Çekilen İşgal Telgrafları • **Sabri Can Sannav** 190

Balkan Savaşlarının Arka Planında Yaşanan Hayatlar ve Romana Yansıması • **Gıyasettin Aytaş** 200

Balkan Savaşlarında Romanya-Bulgaristan Anlaşmazlığı: Güney Dobruca • **Ömer Metin** 210

İngiliz Savaş Muhabiri Ellis Ashmead Bartlett'in
I. Balkan Harbi'ne Dair Değerlendirmeleri • **İsmet Türkmen** 218

Manastır, Gözyaşı ve Günümüz... • **Suzan Çataloluk** 226

Balkan Savaşlarında Bir Propaganda Yöntemi: Fotoğraf ve Karikatür • **Yunus Emre Tekinsoy** 233

I. Balkan Şavaşı'nda Edirne Müdafaasının Önemi • **Ahmet Yiğit** 242

Balkan Harbi Öncesinde Rumeli Islahatı Talepleri ve Gençliğin Tepkisi:
"Dârü'l-Fünûn Nümâyişi" • **Mustafa Turan** 261

Balkan Savaşlarında Gönüllü Birlikler • **Nasrullah Uzman** 268

Balkanlarda İslam-Türk Kimliğinin Bedelini Çok Ağır Ödeyen Bir Topluluk:
Pomaklar/Torbeşler/Goralılar • **Ahmet Günşen** 276

Balkan Felaketlerinin Sosyokültürel Nedenleri ve
Eğitimsel Sonuçlarının Değerlendirilmesi • **Ali Gurbetoğlu** 294

Balkanlar ve Milli Kimlikler: Bağımsızlığın ve Balkan Savaşlarının Arka Planı • **Hatice Mumyakmaz** 305

Balkan Savaşları ve Darüleytamlar • **S. Tunay Kamer** 315

Balkan Savaşlarının Tatar Basınındaki Yankıları • **Alper Alp** 323

Balkanlarda Türk İzleri • **Turan Can** 328

Bosna: Batı Yakasında Değişen Birşey Yok • **A. Filiz Avşar** 339

SÖYLEŞİ • Emekli Büyükelçi Bilal N. Şimşir ile Söyleşi • **M. Asım Mutlu - Kenan Palalı** 352

BALKANLAR VE MİLLİ KİMLİKLER: BAĞIMSIZLIĞIN VE BALKAN SAVAŞLARININ ARKA PLANI

Hatice MUMYAKMAZ *

"...Eğer Genç Türkler teşvik etmemiş olsaydılar bu mukâvenet bu kadar suhuletle vukua gelmeyecekti. İdâre-i Cedidenin milel-i gayr-i müslimeye karşı gösterdiği emniyetsizlik, kiliselerin hukukuna ve serbest-i tedrisini tehdit hususundaki temayülât dolayısıyla Rumlar ve Bulgarlar bir müdafaa-i müştereke teşkil için İtilaf etmek ihtiyacını hissettiler..."

İkdam, 18 Şubat 1912[1].

"...Bütün düşmanlarımız gelsinler ve savaşsınlar... Ne muharebe, ne kıtlık, ne felaket, ne de kara günler artık hayat nurunu gösterdiğin Türk kullarının ırkını söndüremez Tanrım!"

Halide Edip Adıvar "Münacaat" *Türk Yurdu*, 28 Ekim 1912,nr 24[2].

Balkanlar ve Balkanlılar

Balkanlar, adını batıdan doğuya uzanan ve Bulgaristan'ı ikiye bölen bir dağ silsilesinden almaktadır. Avrupa'nın güneydoğusundaki Tuna-Sava ve Kupa ırmaklarından başlayıp, doğuda Karadeniz ve Ege, batıda Adriyatik, güneyde Akdeniz ile çevrilmiştir. Dağlar, bölgenin topografik olarak en belirgin özelliğidir ve % 70'ini kaplamaktadır. Engebeli arazilerin, hareketleri engellemesi mikro kültürlerin oluşumunu kolaylaştırmıştır. Bu durum aynı zamanda dış istilacıların bütün alanı denetlemesini de güçleştirmiştir[3]. Balkanların Adriyatik kıyıları ve Mora gibi batı tarafı, göçe ve kolay işgale kapalı ancak, kuzeyden ve doğudan

gelen istila ve göçlere açıktır. İstilacılar, genellikle Boğazlar ve Trakya'dan Güney Rusya ve Aşağı Tuna Vadisinden, Avusturya-Macaristan'dan Balkanlara girmişlerdir. Böylece Güney ve Orta Avrupa'nın yanı sıra Asya ve Yakın Doğu'nun etnik ve kültürel özelliklerini bölgeye taşımışlardır[4]. Balkanlar, dünyanın dört büyük medeniyetinin örtüştüğü dinamik, çok katmanlı, yerel bir uygarlık yarattığı sınır bölgesi olarak tanımlanmaktadır. Eski Yunan, Roma, Bizans, Osmanlı ve Katolik Avrupa kültürleri burada buluşmuş, kaynaşmış ve bazen çatışmıştır[5].

Balkanlarda genel olarak konuşulan diller; Sırpça, Hırvatça, Makedonca, Bulgarca, Romence, Ulahça, İtalyanca, Rumca, Arnavutça ve Türkçe'dir. Balkanlarda en kalabalık din grubunu Hristiyan Ortodokslar oluşturmaktadır. 19. Yüzyılda milliyetçilik fikrinin tesiri ile her Balkan ülkesi kendi milli Ortodoks kilisesini kurmuştur. İkinci büyük din grubunu Müslümanlar, üçüncü grubu ise, Hristiyan Katolikler oluşturmuşlardır. Balkanlarda 19. Yüzyılda Avrupa milliyetçiliğinin laik yönleri şeklen kabullenilmesine rağmen büyük halk kitleleri din ile milliyeti bir bütün olarak benimsemeye devam etmişlerdir[6].

Balkanlarda Osmanlı Yönetimi ve Milliyetçiliğin Doğuşu

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hâkimiyetini sağlayan temel prensip, Bizans İmparatorluğu'nun sosyal düzeninden ve yerel feodal hanedanlardan rahatsız olan Balkan halklarına, "uç"lara has serbestlik ile yaklaşılmasıydı[7] .

II. Mehmet'in evrensel egemenlik fikri ile resmileşen Osmanlı millet sistemi, Balkanlardaki her etnik ve dini gruba kendi, dini, dili ve inancını Ekümenik Ortodoks Patriği'nin otoritesinde sürdürme imkânı sağlamıştı[8]. Osmanlı toplumundaki en önemli gayrimüslim unsur, Rum Ortodoks kilisesi etrafında toplanan Hristiyanlardı[9]. Millet sistemi, Osmanlı toplumunda maddî kültür hayat tarzı ve folklorda bir Osmanlı tarzı sağlasa da yazı, ilim ve düşüncede ortak bir Osmanlı kültürünün doğuşuna engel olmuştu[10].

Batı Avrupa, 15. Yüzyıldan başlayan yavaş ama daimî bir homojenleşmeye giderek vatandaşlarına tek bir hukukî, sosyal, siyasî, kültürel sistem dayatırken, Osmanlı yönetimi tebaasına gündelik hayatta geniş bir özerklik tanımıştır. İmparatorluk yönetimi, çeşitli grupların sınırlar içerisinde yer değiştirmesine izin vermiş, hatta teşvik etmiştir[11]. Esasen Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı, toprak kaybettiği ve ayaklanmaların başladığı sürece kadar bir ortak kimlik yaratma kaygısı da olmamıştır.

Balkanların, 19. ve 20. yüzyıldaki siyasî tarihi, Bizans ve Osmanlı geleneklerinin yarattığı gerçeklik ile Batı Avrupa kaynaklı ulus devlet ideolojilerinin yarattığı yeni gerçeklik arasındaki çelişkinin çözümü olarak tanımlanmaktadır[12].

Sırp Milli Hareketi ve Bağımsızlık

1767'de Rum Patrikhanesi, Sırp ve Bulgar kiliselerinin nispî özerkliklerine son vermiş ve kilisedeki ayinlerin Yunan din adamları tarafından Yunanca yapılmasını istemişti. Bunun sonucunda Yunan olmayanlar, Patrikhaneden uzaklaşmıştı. Vidin ayanı Pazvantoğlu'nun yeniçerileri ve feodal ordunun etrafında toplananlar, Sırp ve Bulgar köylülerine saldırmış, köylüleri topraklarından ederek, üzerine yeni vergiler koymuştu. Eski bir Avusturya subayı ve domuz tüccarı olan George Petroviç ya da Karageorgeviç, Sırp köylülerinin sosyal huzursuzluğunu bir siyasî harekete dönüştürdü. İsyan eden ayana karşı kimi zaman Sırp köylülerini de alarak savaşan Sultanın askerlerinin, nihayetinde Pazvantoğlunu yenilgiye uğratmasına rağmen isyan yayıldı. Çeteler, papazların önderliğindeki gruplar, isyana karıştı ve isyan millî kurtuluş ordusunun temeli hâline geldi. Ordu daha çok çetelerin komutanların emrine girmesi ile oluştu.[13] Bu isyanların arasına Rus desteği teklifinin girmesi ve işin bir diplomatik krize dönüşmesi ile Miloş Obrenoviç devreye girerek Karageorgeviç'i ortadan kaldırdı ve Sırplar için 1815'te belli bir özerklik elde etmeyi başardı. Ardından Vuk Stefanoviç Karaziç'in çabaları ile yazılı bir Sırp dili geliştirildi. 1834'te Sırbistan millî kilisesi kurulmuş, Sırp milliyetçiliğinin kuruluşunda aydın ve askerlere bir millî ruhban sınıfı da eşlik etmişti. Sırplar, bağımsızlık arayışında 14. yüzyılda yaşamış bir aziz olarak görülen Stefan Duşan'ın kurduğu imparatorluğu yeniden canlandırma ümidi ve yayılma plânına sarılıyordu. Sırbistan, hem 1856'dan sonra ortaya çıkan gerçek milliyetçi hareketlerin hem de Osmanlıların Ruslara karşı 1877'deki yenilgisinin etkisiyle 1878'de tam bağımsızlığını kazandı.[14]

Sırbistan nüfusunu homojenleştirme yönteminin diğer Balkan ülkelerinden farklı olduğu düşünülmektedir. Bu düşünceye göre, bağımsız Sırbistan, 1804-1878 sürecinde tedrici bir şekilde inşa edilme yoluna gidilmişti. 1804 ve sonrasında gerçekleşen Sırp isyanları neticesinde, Rusya ile yapılan Akkerman ve Edirne Antlaşmaları ile Sırplara çeşitli imtiyazlar tanınırken, Müslümanların Sırp Memleketlerinde ikameti yasaklanmıştı. Ülkeyi terk edecek olanların taşınmazlarının idaresi Sırplara bırakılacaktı. Bu hüküm ve Sırp idaresinin baskıcı politikaları sonucu, Müslümanlardan bazıları meskenlerini yok pahasına satıp gitmişlerdi. Osmanlı idaresi, Müslümanların mal varlıklarını Sırplara satmayı yasaklamıştı. 1833 Fermanı ile Sırbistan kuruluyordu. Fermana göre, Sırbistan'da Müslümanlar beş sene ikamet hakkına sahip olacaktı. Daha önce ayrılmak isteyenlerin emlâklarını satarak ailesiyle göç etmeleri için gerekli kolaylık sağlanacaktı. Ayrıca 1833 sonrasında, Müslümanların Sırbistan'ın kırsalında oturmalarına izin verilmeyecekti. Müslümanlara bir yandan ekonomik boykot uygulanırken, diğer yandan korkutma yoluyla psikolojik olarak etkilemeye ve göç ettirmeye çalışmışlardı. 1862 Kanlıca Konferansı'nda alınan kararlara göre ise, Sırbistan dâhilindeki kale

ve kenar mahallelerde oturan Müslümanlar ise, taşınmazlarını Sırplara bırakarak Sırbistan'dan çekileceklerdi. Taşınmazlarını tasfiye eden Müslümanlar, Vidin, Niş ve Bosna'ya göç etmişlerdi. Konferanstan bir kaç yıl sonra Sırbistan'dan sekiz bin Türk göç etmişti[15].

Yunan Milli Hareketi ve Bağımsızlık

Yunan isyanı, restorasyon dönemi Avrupa'sının en önemli olaylarından biri olarak tanımlanmaktadır. Yunanlılar, Osmanlı Padişahının imtiyazları ile özerk bir yönetime sahip olmuşlardı. Balkan toplumları arasında, kapitalizme geçen ilk halk Yunanlılardı. Kilisenin otoritesi ve saygınlığından faydalananlar da onlardı.[16]

Yunan milli hareketinin ideolojisi ve önderliği yabancı ülkelerdeki tüccarlar arasında gelişti. Bu hareket, kısmen batı siyasî düşünceleriyle beslendi ve Rusya ile diğer Avrupalı güçlerce desteklendi. Nicholaus Skouphas, Athanasios Tsakalo ve Emanuel Xanthos adlarındaki resmi Rus destekli tüccarlar tarafından kuruldu. Dernekleri, Orta Avrupa'da şubeler açtı. Adamantios Karais'in dil, edebiyat ve tarih alanındaki entelektüel çabalarından büyük yarar gördü.[17]

Yunan bağımsızlık hareketi, iki kanaldan yürütüldü. İlki Kırım'da Rus subayı Aleksander İpsilanti liderliğinde 1821'de başladı. Ayaklanma yenilgiye uğradı ve Ruslar tarafından inkâr edildi. İkincisi Mora Yarımadası'ndaki sosyal nitelikli ayaklanmadır. Yunan nüfusun çok daha fazla olmasına rağmen, toprağın çoğunun Türk nüfusta olması ve çok sayıda Arnavut'un bölgede tefecilik yapmaları huzursuzluğa sebep oluyordu. Topraksız köylüler, ürün fiyatlarındaki artış ve enflasyondan şikâyetçiydi. Padişaha hizmet ederek imkânlardan fazlasıyla yararlanan Yunanlılara karşı da yerel halk tepki duymaktaydı. Mora'da en önemli itici rol, Fransız Devrimi'ne sempati besleyen alt köylü gruplarının sıkıntılarına ortak olan alt düzey ruhbanlar tarafından üstlenilmişti. Mora, göreceli özerk bir yönetimin tadını çıkarmaktaydı[18].

Yunan isyanı, Osmanlı Devleti tarafından bastırılmaya çalışıldı. Ancak İngiltere ve Rusya'nın ortak hareket etmesi, olayların seyrini değiştirmişti. 4 Nisan 1827'de Rus başkentinde, imzalanan bir protokol ile Osmanlı Devletine bağlı bir muhtar Yunanistan kurulmasına karar verildi. Bu karara Fransa da katıldı. 6 Temmuz 1827'de üç devlet arasında Londra Antlaşması imzalandı. Osmanlı Devleti'nin bu antlaşmayı reddi üzerine, İngiliz, Fransız ve Rus müşterek donanması Mora'yı abluka altına aldı. 18 Kasım 1827'de Osmanlı donanması Navarin'de yakıldı. Fransızlar Temmuz-Ekim 1828'de, kısa süreli olarak Mora'yı işgal ettiler. 1828'de Rusya, Osmanlı Devletine savaş açtı. Osmanlı ordusu, Varna, Şumnu ve Silistre'de başarılı savaşlar verdi. Rus ordusu, büyük kayıplarla birlikte ilerleyebiliyordu. Avrupa ve Doğu Anadolu'da Osmanlı Rus Harbi yeniden başladı. Si-

listre'yi alan Rus Ordusu, 20 Ağustos 1829'da, Edirne'ye girdi ve Edirne düştü. 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşması, Osmanlı Devletinin imzaladığı en ağır antlaşmalardan biri olarak tanımlanmaktadır ve en önemli hususunu, bağımsız bir Yunan Devleti'nin kurulması oluşturmuştu[19].

Bu süreçte Yunan milli devleti, İstanbul'daki Patrikhaneden ayrı bir kiliseyle doğdu. Ortodoks Hristiyanlık, Yunan Ortodoksluğu ile eş anlamlı hâle geldi. Bizans Tarihi, Yunan milli tarihinin bir devri oldu. Yunan dili, Yunan milliyetinin en önemli simgesiydi. 1912-1913'te kazanılan Makedonya, Trakya ve Ege Adaları kiliseleri, Yunan kiliselerine katıldı[20].

Bulgar Milli Hareketi ve Bağımsızlık

Bulgar milli hareketi de köylülerin konumlarıyla ilgili sosyal bir kökene sahipti. 18. Yüzyılın bitiminden itibaren küçük ayanlar, Bulgar köylüsünün topraklarına el koymaya başlamışlardı. Daha sonra bölgeye yerleşen Kırım Prensleri de aynı şeyi yapmışlardı. Bu durumda Osmanlı Devleti korunamayan halkın kente göçüne ve çetelerden korunmak için kale kurmalarına izin verdi. Tanzimat Fermanı, büyük ölçüde Bulgaristan'daki köylü ayaklanmaları sebebiyle hızlanmıştı. Köylüler, topraklarını bırakarak Eflak, Baserabya ve Kırım'a göçmüşlerdi. Bulgar köylülerinin bu kötü ekonomik durumları, milli uyanış için anlamlı bir sosyal temel oluşturdu. Bulgar, millî bilincinin uyanmasını sağlayacak birbirine yakın siyasî tutuma sahip, Rus kaynaklarından beslenmiş bir entelektüel sınıf da vardı. Ruslar, Bulgar öğrencilere burslar verdi. 19. yüzyılın ikinci yarısında Bulgarlar, ideolojik olarak da uyumlu bir aydın sınıfına sahipti. Aydınları ve orta sınıfı bu mücadelede bir araya getiren Yunan bağımsızlık iddialarına karşı, kültür ve dil temelinde bir araya gelme, toprakların refahını artırma düşüncesiydi. 1870'lere gelindiğinde Osmanlı Devleti, Yunan ve Fenerliler arasındaki çekişmeyi kendi lehine çevirmek adına Bulgar kilisesinin kurulmasına izin verdi. Bu tarihten sonra bir kısım Bulgar aydını Osmanlı çatısı altında muhtariyet isterken, bir kısmı ise bağımsız bir Türk-Bulgar Devleti'nden yanaydı. Mücadeleyi, eğitimli kadrolardan çıkan komitacılar yürütüyordu. Bunlardan biri, Bulgar ulusal davasının simgesi sayılan Vasil Levskiydi. Levski, 1827 yılında doğdu ve din eğitimi aldı. 1862'de Bulgaristan'dan kaçtı ve 1860'da Bulgar topraklarında bir dizi ayaklanma örgütleyen gruplara katıldı. 1860'ların sonunda Levski, küçük mülteci grupların ahalinin desteğini almadan başarılı olamayacağını anladı. Bulgaristan'a döndü, devrimci komitalar kurmak için çaba başlattı. 1872'de yakalandı ve 1873'de idam edildi. Böylece Bulgar ulusal davasının en önemli sembollerinden biri oldu. 1875'te Hersek'te başlayan isyana iki Bulgar grubu da katıldı. Türkleri katletmeye yönelik eylemler, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın Ruslar tarafından kazanılması ile Bulgarlar bağımsızlıklarını aldılar.[21]

Bulgaristan, farklı etnik unsurların yan yana yaşadığı bir coğrafyada kuruldu. Bulgaristan'ın kurucularının ve idarecilerinin hedefi, Bulgar nüfusu çoğunluk hâle getirmekti. Bulgaristan bu hedefe Türk nüfusu yok etmek ve dışarıdaki Bulgarları ülkeye çekmekle ulaşmaya çalıştı.[22]

Egro'ya göre, Balkanlarda Osmanlı çatısı altından çıkan bütün Balkan ülkeleri, Osmanlı devrini siyaseten geri kalmışlığın ana sebebi olarak değerlendirmişlerdi. Hatta Osmanlı Devleti, Balkan halkları için millî devletlerini kurmaya çalışırken yabancı bir çıban olmuştu.[23] Balkanlardaki her millî hükümet, devletin tarihini iktidardaki etnik grubun penceresinden yazdı. Tarihi olaylar çarpıtıldı, abartıldı, yüceltildi.[24]

Antlaşmalar, Büyüyen Hayaller ve Balkan Savaşlarına Doğru

3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile savaş, sona erdi. Antlaşmaya göre, Sırbistan ve Romanya toprak kazançlarının yanında tam bağımsız krallıklar hâline geliyorlardı. Arnavutların yaşadığı bazı bölgeler, Sırbistan'a bırakılıyor, Karadağ küçük bir prenslik olarak özerklik kazanıyordu. Tuna nehri, Karadeniz ve Ege Denizi arasında Makedonya ve Rumeli'yi de kapsayan büyük bir Bulgaristan Prensliği de kuruluyordu. Bulgaristan iki yıl Rus işgali altında kalacak ve fiilen bir Rus komiser tarafından yönetilecekti. Osmanlı Devleti, Bosna ve Hersek'te Avusturya ve Rusya'nın gözetiminde reform yapabilecekti. Bab-ı Âlî, Teselya, Arnavutluk ve Girit'te yapacağı reformlarda Rusya ile işbirliği yapacaktı. Osmanlı maliyesinin güçsüzlüğü sebebiyle harp tazminatı olarak Kars, Ardahan, Batum, Eleşkirt ve Beyazıt Rusya'ya verilecekti. Rusya Ayastefanos, ile Doğu Sorunu'nu kendi adına halletmişti. Rusya, Balkanlardaki tüm taleplerini elde etmiş, Balkan devletlerini mükâfatlandırmış, ancak bu mükâfatlandırmadan yalnızca savaşa geç giren Yunanistan mahrum kalmıştı. Bu şartlarda Rusya'nın Doğu Anadolu'daki nüfuzu da artmış, Osmanlı, Balkanları kaybettiği gibi bir Ermeni meselesi ile de karşı karşıya kalmıştı.[25]

Avusturya'nın Balkanlardaki menfaatlerini göz ardı eden, Rusya'yı üstün duruma getiren ve Büyük Bulgaristan yaratan Ayastefanos Antlaşması'ndan büyük devletlerin duyduğu rahatsızlık, 1878'de Berlin Kongresi'nin toplanmasına sebep oldu[26].

Kongre'de tarafsız hakem Bismarc'tı. Bir ay süren Kongre'nin ardından anlaşma sağlandı. Sırbistan ve Romanya'nın tam bağımsızlıkları, Karadağ'ın özerkliği tanındı. Büyük Bulgaristan, Osmanlı çatısı altında daha küçük bir otonom prensliğe dönüştü. Ege Denizi'nden uzaklaştırıldı. Güney Bulgaristan, Osmanlı bünyesinde başına Hristiyan bir valinin atanacağı yarı otonom Şarkî Rumeli Vilayetine dönüştürüldü. Yeni Pazar Sancağı, Osmanlı siyasî egemenliği altında "geçici" ola-

rak Avusturya yönetimine bırakılıyordu. Bununla birlikte aynı yerler, Karadağ ve Sırp millî hedefleri olarak kaldılar.

Teselya'da Salambria Irmağı'nın ve Güney Epir'de Arta Suyu'nun güneyinin Yunanistan'a bırakılması yanında, Girit'e 1868 özerklik planının uygulanması ve bu konudaki gelişmelerle ilgili olarak Osmanlı Devleti'nin büyük güçlere bilgi vermesi kararlaştırıldı. Makedonya, konusunda hem büyük devletler hem de Balkan devletleri istekliydi ve 23. madde çerçevesinde Makedonya ve Trakya yeniden Osmanlı Devleti'ne iade edilirken; Arnavutluk ile Kuzey Epir, Ayastefanos Antlaşması'nda olduğu gibi Osmanlı toprağı olarak kaldı. Kars, Ardahan, Batum Rusya'ya bırakıldı. Kongre'de kabul edilen 61. madde Ermenilerin durumunu iyileştirilmesine yönelik reformlar öngörüyordu. Ayastefanos Antlaşması'ndan rahatsız olan Arnavut aydınlar, topraklarının başka devletlere verilmesini önlemek için Berlin Kongresi'ni etkilemek üzere, Arnavut Haklarını Savunma Komitesi'ni kurdular. 1878'de toplanan Arnavut Birliği, Osmanlı padişahına bağlılıklarını bildirirken kültürel kimliklerinin tanınması yönünde talepte bulundular. Ancak Berlin Kongresi Arnavutları ayrı bir millet olarak tanımadı. Topraklarının bir kısmı, Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan'a bırakıldı. Arnavutluk'ta Yunanlılar, Sırplar vs. okul açarken Arnavutların kendi dillerini ve alfabelerini kullanamamaları muhalif ve milliyetçi duyguları besledi. Bosna-Hersek ve Yeni Pazar'ın Avusturya yönetimine bırakılışı, Boşnakların da ayaklanmasına sebep oldu. Öfkelerini hem Avusturya-Macaristan'dan hem de Osmanlı tarafından çıkarmaya yöneldiler, ancak Avusturya-Macaristan askerleri Bosna'yı dört noktadan işgale başladı.[27] Arnavut toprakları üzerinde, İtalya, Avusturya-Macaristan ve Sırbistan'ın emelleri çekişiyordu. Arnavutlar, bu şartlar altında millî, lâik bir atılım yapan ilk Müslüman etnik unsur oldular.[28]

Yunanistan'ın ısrarı üzerine Berlin Antlaşması'na bir çeşit ek yapılarak büyük devletler, Yunanistan'ın Teselya ile Güney Epir'in bir kısmının ilhakını onayladılar. Berlin kararlarına ilk karşı çıkanlar, Bulgarlar oldular. Doğu Rumeli ve Bulgaristan'ın birleştiğini ilân ettiler. 1891'de Yunan Başbakanı Kharilaos Trikopuis, bir Bulgar-Yunan-Sırp ittifakı önermişti. 1897'de Bulgarlar ve Yunanlar Makedonya konusunda kısa süreli bir işbirliğine gittiler. Bulgarlar, Trakya'ya, Yunanlılar Epir ile Ege Adalarına özellikle Girit'e, Sırplar Bosna Hersek'e ve Karadağlılar da Kuzey Arnavutluk'a göz dikmişlerdi. Selanik ve Manastır, Balkan yarımadasının en verimli bölgelerini kapsıyordu. Her üç Ortodoks Hristiyan devlet, Makedonya'ya tarihi ve kültürel değerler atfederek sahip olmak istiyorlardı[29]. 1903'te Makedonya'da Bulgar çıkarlarının yenilgiye uğraması, 1904'ten itibaren Sırbistan üzerinde Avusturya-Macaristan baskısı bu iki devleti işbirliği arayışına itti. Bu arayış, 1908-1909 Bosna krizinde belirgin hâle geldi. 1911'de Türk-İtalyan Savaşı Osmanlı Devleti'nin kaynaklarını Balkan devletlerinin lehine olacak şekilde tüketti.

Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin durumunun görülmesi Balkan devletlerinin savaş hazırlıklarını hızlandırdı. Bu ittifak, Rusya'nın desteği ile 1911'de gerçekleşti.[30] Balkan İttihadıyla ilgili Karadağ Kralı Nikola; *"Biz bütün Balkan Devletleri Rusya'nın çocuklarıyız. Balkan ittihadı ancak Rusya hükümetinin bu ittihattan memnuniyetini açıkladıktan sonra husule gelecektir"*[31] demekteydi. Osmanlı Meclisinde ise Bulgaristan ile Sırbistan'ın Osmanlı'nın iki vilayeti kadar kuvvet teşkil edemeyeceği, bu ittifakın gerçekleşemeyeceği konuşuluyordu.[32]

Bağlaşık ordular, barış zamanında hesapladıkları mevcutlarla seferberlik ve yığınaklarını yaparak harekâta başlarken, Osmanlı ordusu sefer planında hesaplanan mevcutların yarısı kadar miktarla harbe girmişti. Türk tarafının zararına olduğu açıkça belli olan kuvvet karşılaştırmasına rağmen Türk başkomutanlığı taarruz emrini vermişti. Balkan Orduları, genel olarak Avrupa Genelkurmay modelini benimsemişti. Avrupa imalâtı silahları kullanıyorlardı. Seferberlik ilanı, Balkanlarda genel bir coşkuyla karşılandı. Askere alınanların çoğu, köylüydü. Subaylar, yurt dışında eğitim görmüş, yedek subaylar küçük meslek sahibi ticaret kesiminden geliyordu. Bulgar ordusu, iyi eğitim almış, yabancılardan övgü almıştı. Kayda değer bir donanması olan yalnızca Yunanistan'dı. İstanbul'da Yemen ve Kuzey Afrika'daki savaşlar yüzünden bir heyecan yoktu[33].

İttihat ve Terakki bu ortamda, Dârülfünûn talebelerine "Harp İsteriz" şeklinde nümayiş yaptırtmış; Hürriyet ve İtilaf ise Gazi Ahmet Muhtar Paşa Kabinesi'ni desteklediğini göstermek için Sultan Ahmet Meydanında 4 Ekim'de büyük bir miting düzenlemişti[34].

Savaş öncesinde Osmanlı, askerin uzun zamandır savaştığı ve isyan etmesi ihtimalinden çekinerek, Rumeli'den 75.000 ya da 100.000 kadar asker çekmiş, askerleri savaş başlayınca cepheye geri göndermek zorunda kalmıştı. Osmanlı siyaset hayatındaki çekişmeler ise askerin disiplinini bozmuştu[35].

16 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'nin harp ilanı ve 18 Ekim'de Balkan Devletlerinin ordularının taarruza ile başlayan Balkan Harbi, çeşitli fasılalarla yedi buçuk ay sürmüştü. I. Balkan Harbi, Doğu ve Batı Rumeli'de iki harekât alanında gerçekleşti. Osmanlı Devleti, Çatalca ve Gelibolu yarımadası dışında kalan tüm topraklarını kaybetti. 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması'nın sonuçlarının memnuniyetsizlik yaratması II. Balkan Harbinin doğuşuna sebep oldu. Osmanlı Devleti'nin Kırklareli ve Edirne'yi geri kazandığı II. Balkan Harbi, 10 Ağustos 1913 tarihli Bükreş Antlaşması ile son buldu. Bu Antlaşmanın ardından Osmanlı Devleti ile Balkan Devletleri aralarında ayrı ayrı antlaşmalar imzalandı. Balkanlı uluslar, aralarında büyük mirası pay ettiler. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki beş vilayeti, Selanik, Manastır, Kosova, Yanya ve İşkodra paylaşıldı. Arnavutluk bağımsızlığını ilân ederken, İşkodra'yı topraklarına kattı[36].

Sonuç Yerine: Balkanlar Dün Bugün

Balkan milletleri, sosyo-ekonomik sebeplerin daha çok köylü ayaklanmaları üzerinden, milliyetçi uyanışa zemin hazırlaması ve sonrasında kurgulanan tarihî ve millî emellerle, önce bağımsızlıklarını daha sonrada hayallerindeki büyük devletlerin sınırlarını aradılar. Bu arayış, onları, Balkan Savaşlarına götürdü. Milliyetçi isteklerin tatmin olmaması, Balkan Savaşları sonrasında da Balkanlarda 1918'e kadar birçok muharebenin görülmesine sebep olmuştu. İtalya'nın Arnavutluk'u topraklarına katmasından bir yıl sonra (1940) savaş Balkanlara yayılmış, Balkanlar, II. Dünya Savaşı'nda da yerini almıştı.

II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve 1990'da yıkılan komünist rejimler, Balkanlarda bu tarihten sonra eski ideallerin yeniden doğmasına, büyük askerî müdahalelere, soykırım denilebilecek çok sayıda dehşet verici ölümlere sahne olmuştu. Balkan Savaşlarında yerli Hristiyanların, Rum çeteleri ve Yunan askerlerinin Türklere ve Türk olmayan Müslümanlara yaptığı işkence ve mezalimin benzeri, Sırpların 90'larda bilhassa Bosnalı Müslümanlara yaptıkları ile tekrarlanmıştır. Balkanlarda Türk ve Türk olmayan Müslüman nüfus üzerindeki Osmanlı mirası ve/veya Türk sıfatı, bu mirasın Balkanlarda yaşatılmak istenmemesi, süreçte Türkiye'nin mirasa sahip çıkması ve aktif rol oynaması zorunluluğunu bir kere daha ortaya çıkarmıştı.

Balkan Savaşları akabinde, Balkanlardan göç eden halk için yurt Anadolu, kimlik ise "Türk" kimliği olmuştu. Türk aydınları tarafından, İmparatorluğu ayakta tutmak adına üretilen Osmanlılık düşüncesi ise, Balkan Savaşlarının sonunda yerini Türkçülük düşüncesine bırakmıştı.

---

* Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi Eğitim Fakültesi, hatice.guzelmumyakmaz@gmail.com

1 Aktaran Nilüfer Uğraş, *Osmanlı Basınında Balkan Savaşları Sırasında Osmanlı Devletinde Yaşanan Siyasal Gelişmeler (İkdam, Sabah, Tanin, Tercüman-ı Hakikat),* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv., Ankara, 2008, s.32.

2 Haluk Harun Duman, *Balkanlara Veda Basın ve Edebiyatta Balkan Savaşı(1912-1913),* İstanbul, Duyap, 2005, s.86.

3 Besim Darkot, "Balkan", İslam Ansiklopedisi, C2, İstanbul, MEB, 1961, s.280-285.;Kemal Karpat, "Balkanlar", *TDV İslam Ansiklopedisi,* s.25-27).; Andrew Baruch Watchel, *Dünya Tarihinde Balkanlar*, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Ekim 2009, Doğan Kitap, s.1.; Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğ, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1995, 2.Baskı, s.15-18.

4 Hikmet Öksüz, "Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı Öncesi Balkanlarda Yaşamış Olduğu Siyasal Süreç", Ed. Güler Eren, *Osmanlı*, C2, Yeni Türkiye Yay, Ank, 1999, s.484.

5 Watchel, *a.g.e.*, s.1.

6 Karpat, "Balkanlar", s.27-28.

7 Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I,* İstanbul, İş Bank. Yay. 2009, s.64-65.

8 Halil İnalcık,"Osmanlı Devletinin Yükselişi Fatih Sultan Mehmet", **İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti**, C1, İstanbul, 1988, s.304.

9 Cevdet Küçük, "Osmanlı Devletinde Millet Sistemi", Ed. Güler Eren, *Osmanlı*, Cilt 4, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1999, s.210-211.

10 İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 4, İstanbul, İletişim, 1985, s.996-997.

11 Watchel, *a.g.e. s.19-20.*

12 Watchel, a.g.e., s.22.

13 Misha GLENNY, *Balkanlar 1804-1999 Miliyetçilik Savaş ve Büyük Güçler*, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul Sabah Kitapları, 2001, s.35-37.; Kemal Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Çev. Recep Boztemur, Ankara, İmge, 2004, s.114-115.; Kemal Karpat, *Kimlik ve İdeoloji*, Ankara, Timaş, 2009, s.37. Ayrıca Sırp hareketinin niteliği ile ilgili bir tartışma için bkz. Selim Aslantaş, Sırp İsyanları (1804-1815) Milli Bağımsızlık Hareketi Mi Burjuva Devrimi Mi Köylü Ayaklanması mı?, *Doğu Batı, Milliyetçilik II*, Y:10, S:39, Kasım-Aralık-Ocak 2006-07, ss.83-96.

14 Karpat, *Balkanlarda Osmanlı....*,s.38.

15 Nedim İpek, "Balkanlarda Ulus Devletlerin Oluşumu ve Nüfus Politikaları" *Balkan Savaşlarının 100. Yılı Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildiriler*, s.62.

16 Castellan, a.g.e., s.265-267.

17 Karpat, *Balkanlarda Osmanlı...*,s.104.

18 Karpat, *Balkanlarda Osmanlı...*, s.108.; Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yay., 2007, s.51.

19 *Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye'ye Etkileri İle Balkanlar-Türkiye Otoyol Projesi*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1999., s.34-36.

20 Karpat, *Balkanlarda Osmanlı...*, s.109.; Sacit Kutlu, *a.g.e., s.*56.

21 Kemal Karpat, *Balkanlar.....*, s.121.; Watchel, *a.g.e.s., 93.*

22 İpek, *a.g.e.* s.62.

23 Dritan Egro, "Osmanlı İmparatorluğundan Arnavutluk Devletine: Osmanlı Mirasının Kesintiye Uğramasına Dair Veçheler", *Doğu Batı*, Mayıs-Haziran 2010, Y:13, S:53, s.187.

24 Kemal Karpat, "Etnik Kimlik ve Ulus Devletlerin Oluşumu" Ed. Güler Eren, *Osmanlı*, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1999, s.19-20.; Kemal Karpat, *Kimlik ve İdeoloji*, s.41-42.

25 Kutlu, a.g.e., s.113-114.

26 *Balkan Harbi (1912-1913) Harbin Sebepleri, Askeri Hazırlıklar ve Osmanlı Devletinin Harbe Girişi*, C1, Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yay.,Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1970, s.4.

27 Kutlu, s.123-125.

28 Kutlu, s.153-154.

29Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*, Çev. Tanju Akad, İstanbul, Homer, 2003, s.4-6.

30 Hall, a.g.e., 2003, s.28-29.

31 İkdam, "Balkan İttihadı ve Rusya", 19 Şubat 1912, Aktaran Uğraş, a.g.t.,s.35.

32 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi'nden Aktaran Uğraş, s.34.

33 Hall, s.20-21.

34 Rıfat Uçarol, *Ahmet Muhtar Paşa(1839-1919) Askeri ve Siyasi Hayatı*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989,s.326.

35Uğraş, s.157.

36 *Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye'ye Etkileri...,s.50-51.*